

МААРАКЕ МАЙРАМДЫК ЭМЕС, ИШТИКТҮҮ МААНАЙДА ӨТТҮ

Өткөн жумада Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын түзүлгөнүнүн 25 жылдыгына арналган илимий-практикалык конференция болуп өттү. Конференциянын ишине Кыргыз Республикасынын Жогорку кеңешинин, Кыргыз Республикасынын Президентинин Аппаратынын, Өкмөттүн Аппаратынын өкүлдөрү, министрлик жана ведомстволордун жетекчилери, финансы-кредиттик мекемелердин жана эксперттик биримдиктердин өкүлдөрү катышты.

Чынында КРнын Улуттук банкынын 25 жылдык мааракеси Кыргыз экономикасындагы олуттуу окуя, маанилүү маараке деп айтсак болот. Бирок, Улуттук банк бул мааракени майрамдык маанайда эмес, иштиктүү өткөрүүнү чечешкени кубандырбай койбойт. “Кыргыз Республикасынын банк системасынын түзүлүшү жана өнүгүшү” аталышында өткөн бул илимий-практикалык конференция анын ачык-айкын далили болду. Себеби, Улуттук банк өзүнүн 25 жылдык басып өткөн жолунда өлкөбүз үчүн жигердүү эмгек өтөгөндүгү талашсыз. Алсак, Кыргызстан эгемендүүлүк алып өз алдынча өнүгүү жолуна түшкөндөн тартып республикабыз аябагандай оор кыйынчылыктарга туш келген. Баалардын жыйырма эсеге асмандап өсүшү калктын жашоо турмушун аябагандай төмөндөтүп жиберген. Ооба, азыр ошол учурду ойлоп отуруп тобо келтирсек болот. Анткени, республикабызда алдын ала келечекти көрө билген сабаттуу жана билимдүү экономист адистерибиз жок эмес. Алардын демилгелери менен адегенде Улуттук банк түзүлгөн. Улуттук банк өз кезегинде мурдагы союздук республикалардын ичинен биринчилерден болуп улуттук валютаны – кыргыз сому экономикага киргизбеди беле. Мындай чечкиндүү кадамдын куну бүгүнкү күндө ченемсиз экендигин тартынбай айтсак болот. Себеби, ошондогу кыргыз сому болбогондо сага баткандай эле терең кризиске батмак экенбиз. Сомдун кириши менен асмандап өскөн баанын арааны ачылып, 2000%га жеткен инфляция кыргыз сомунун күчү менен ооздуктабады беле. Аны тарых эч качан унутпайт.

Чейрек кылым ичинде Улуттук банк келечекке саамалык - сабак боло турган көптөгөн жетишкен-

диктерди жана жанылыктарды жаратты. Банк системасында пайда болгон ар кандай көйгөй маселелерди изденүүчүлүк ийкемдүүлүк менен жол таап чечип отурду. Демек, Улуттук банк 25 жыл ичинде бай тажрыйбага ээ болду. Ошондуктан Улуттук банк башында турган Кыргызстандын банк системасына тийиштүү өкүлдөрүнө ийри отуруп, түз кеңешүүнүн шарты келип турган. Төрт сессиядан турган бул илимий-практикалык конференцияда жасалуучу докладдар темалардын ар түрдүүлүгү, банк системасынын курч маселелерине арналгандыгы менен өзгөчөлүү болду.

Ал эми Улуттук банктын төрагасы Толкунбек Абдыгуловдун республикабыздын борбордук банкынын кечекиси, бүгүнкүсү жана эртеңкиси жөнүндө жасаган доклады конференциянын катышуучуларын кунт коюп угууга мажбурлады. Анткени, ал Улуттук Банктын 25 жылдык басып өткөн тарыхынын толук картинасын көрсөтүп турган. Анын айтуусу боюнча биздин өлкө көз карандысыздыкка ээ болгондон бери алдыга карай сезилээрлик кадам таштаган. Салыштырмалуу алганда кыска мөөнөттүн ичинде өлкөбүз эң оор абалдан чыгып кете алган. Акыркы жылдарда өлкөнүн экономикасынын орточо өсүш деңгээли 4,6%га жетүүдө. Инфляция болсо бирдик сандын деңгээлин сактап келүүдө. Улуттук валютабыз мурнку совет мамлекетинин аймагында турган өлкөлөрдүн улуттук валюталарынын ичинен эң туруктуусу болуп калууда. Албетте, баары сыдыргыга салгандай тептегиз эмес. Өлкөбүз мурнкудай эле ар кандай экономикалык мүнөздөгү тышкы таасирлерге кабылып келүүдө. Мына ушундай кыйынчылыктарды жеңип өтүүдө Улуттук банк маанилүү ролду аткарууда. Белги-

лүү болгондой Улуттук банктын жоопкерчилик аймагы абдан эле кенен. Алсак, Улуттук банк баалардын туруктуулугуна жана улуттук валютанын сатып алуу жөндөмдүүлүгүнө жетүүсүнө жана банктык төлөм системасынын ишинин натыйжалуулугун камсыз кылуусуна ж.б. жооптуу. Башкача айтканда, Улуттук банктын иши келечекте өлкөнүн экономикалык өсүшүнө багытталуу менен калктын жашоо турмушунун жакшыруусуна өз салымын кошуусу керек.

Улуттук банктын бүгүнкү күндөгү деңгээлге жетүүсү оңой-олтоңго турган жок. 1992-жылы анын эл аралык резерви болгону 63 млн АКШ долларды түзгөн. Азыр болсо бул резерв 2 млрд АКШ долларынан ашык. Айырма айдан ачык. Көз карандысыздыктын жылдарында Улуттук банк макроэкономикалык туруктуу шарттарды түзүү үчүн өтө чоң ишти аткарды. Анын жыйынтыктарын биз өзүбүздөн сезип жатабыз. Биринчи кезекте албетте бул инфляциянын бир калыпта сакталып турушун айтсак болот. Бул да болсо Улуттук банк менен Өкмөттүн биргелешип жасаган аракетинин натыйжасы. Баалардын өсүшүнө көзөмөл жүргүзүлүп турушу да жарандарга эртеңки күнгө ишеним артууга мүмкүндүк берет. Көз карандысыздыктын алгачкы жылдарын эстейличи. Ал учурда гиперинфляциянын арааны ачылып, 1992-жылы баалар 20 эсеге жогорулаган. Бактыга жараша бул көйгөйдү четтетүүгө мүмкүн болду. Бул дагы Улуттук банктын өлкөнүн экономикалык турмушундагы ролунун канчалык экендигин дагы бир жолу эске салат.

Кайсы гана өлкө болбосун ал өлкөнүн өзүнүн улуттук валютасына ээ болушу экономикалык туруктуулуктун маанилүү фактору экендигин көрсөтөт. 2018-жы-

лы кыргыз сомуна 25 жыл толот. Өткөн мезгил ичинде өлкөнүн экономикалык жана саясий турмушундагы кескин өзгөрүүлөргө карабастан ал өзүнүн наркын жана туруктуулугун жоготкон жок. Курска өзгөрүлмөлүү режимдин берилиши кыргыз сомунун туруктуулугун сактап калууга негизги шартты түздү. Ал сомдун аз өлчөмдө кескин серпилүүсүн камсыз кылып келүүдө. Мисалы, баалардын конъюктурасы татаалдашкан 2015-жылы Россиянын рубли 30%га, казак теңгеси 86%, Беларусь рубли 57%га наркы түшкөн. Ал эми кыргыз сому болсо 27%га арзандаган. 2015-жылы Улуттук банк жергиликтүү экономиканын адаптациясы үчүн кайра каржылоо жаңы инструментин киргизген. Улуттук банк экономиканы жогорулатуу боюнча мамлекеттик демилгени жигердүү колдоого алууда. Мисалы, 2015-жылы кредиттик аукцион инструментин кабыл алган. Анын негизги максаты реалдуу секторду кредиттөө үчүн банктардын кымбат эмес ресурстук базасын кеңейтүү болуп эсептелет. Бул инструмент киргизилгенден бери 7,6 млрд сомго жакын кредит берилди.

Бүгүнкү күндө өлкөнүн банктык эмес жана микрофинансылык системасында өнүгүүнүн күч алган импульсу сакталууда. Банктык эмес микрофинансылык мекемелердин өнүгүүсү институционалдык мүнөзгө ээ болууда. Буга кадыресе банктарга айланган бир нече финансылык уюмдарды мисалга келтирсек болот. Улуттук банк финансылык рынокто альтернативалуу сигменттерди өлкөдө өнүктүрүү жагынан да ийгиликтүү кадамдарды жасоодо. Анын бири жарандарга алтын куюлмаларын сунуштоо болуп эсептелет. Алтын куюлмаларды сатуу, жасоо жана сактоо Улуттук банк тарабынан биринчи жолу сунушталган. Бул калктын арасында кызыгууну жаратты. Мындай иш-чаранын максаты экономикадагы долларлашууну басаңдатууга багытталган.

Жогоруда айтылып өткөн бардык ири ийгиликтүү иштер Улуттук банктын жамаатынын жогорку профессионалдык деңгээлинен иштин, жолго коюлгандыгынын жана жан үрөп эмгектенүүнүн натыйжасында атка-

Улуттук банкка –
25 жыл

рылган. Мындан ары да Улуттук банк, Өкмөт, коммерциялык банктар, өнөктөш уюмдар жана мүдөөлөш тараптар менен мамлекеттин кызыкчылыгы үчүн бардык багыттар боюнча кызматташып иштөөгө даяр экендигин Т.Абдыгулов сөзүнүн аягында билдирди.

Конференцияда Улуттук банктын алгачкы төрагаларынын бири болуп эмгектенген Марат Султанов “Кыргыз Республикасынын өнүгүүсүнүн ар кандай этаптарында акча кредиттик, банк секторундагы структуралык өзгөчөлүктөрү” аталышында баяндама жасап, эгемендүүлүктүн алгачкы жылдарында төлөм системасында өтө оор абал өкүм сүрүп турганын, жеке адамдардын, юридикалык жактардын төлөмдөрү бир айлап жетпей калган учурлары болгонун айтты. Бул багытта Улуттук банктын жасаган алгылыктуу иштерине бүгүнкү күндө күбө болуп олтурабыз. Азыркы учурда төлөмдөрдүн түшүүсү мунгаларды гана талап кылып калбадыбы.

Бүгүнкү күндө Кыргызстанда 38 төлөм системасы бар. Алардын 17си эл аралык. Учурда 1,6 млн банктык төлөм картасы жана 300дөн ашуун банкомат иштөөдө. Бардык бюджеттик уюмдар менен маянаны төлөм карталары менен алууга өтүшкөн. Конференцияда Улуттук банктын адиси Айбек Султаналиевдин берген маалыматы боюнча электрондук акчалар да көп колдонула баштаган.

Конференциянын ишинин жүрүшүндө банк системасына байланышкан ушул сыяктуу жаңылыктар, келечекте болуучу өзгөрүүлөр жөнүндө катышуучулар арасында пикир алмашуулар болуп, конференция өз ишин жемиштүү аяктады.

Абдимухтар АБИЛОВ